

TALABALARNI OLIY O'QUV YURTIDAGI O'QUV FAOLIYATIGA MOSLASHISH MUAMMOLARI

*Tillayeva Nodira Iskandar qizi
Toshkent Amaliy fanlar universiteti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarni universitetda o'qishga moslashish muammolari yoritilgan bo'lib, moslashuv insonning atrof-muhit bilan aloqasini belgilaydigan eng keng tarqalgan hodisalardan biridir. Talabalarni universitetda o'qish sharoitlariga moslashtirish muammosini hal qilish psixologiya va pedagogika uchun nazariy va amaliy qiziqish uyg'otadi. Ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari universitetda o'qish sharoitlariga samarali moslashishdan manfaatdor ekanligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: moslashuv, moslashish, adaptatsiya, talaba, o'quv faoliyati, o'quv motivi

ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ К УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

*Тиллаева Нодира Искандаровна
Ташкентский университет прикладных наук*

Аннотация: в данной статье рассматриваются проблемы адаптации студентов к обучению в вузе, при этом адаптация является одним из наиболее распространенных явлений, определяющих взаимоотношения человека с окружающей средой. Решение проблемы адаптации студентов к условиям обучения в вузе представляет теоретический и практический интерес для психологии и педагогики. Показано, что все участники образовательного процесса заинтересованы в эффективной адаптации к условиям обучения в вузе.

Ключевые слова: адаптация, адаптация, адаптация, ученик, учебная деятельность, учебный мотив

PROBLEMS OF ADAPTATION OF STUDENTS TO EDUCATIONAL ACTIVITIES AT A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

*Tillaeva daughter of Nodira Alexander
Tashkent University of Applied Sciences*

Annotation: this article covers the problems of adapting students to study at the University, with adaptation being one of the most common phenomena that determines a person's connection with the environment. Solving the problem of adapting students to the conditions of study at the university is of theoretical and practical interest to psychology and pedagogy. It has been shown that all participants in the educational process are interested in effectively adapting to the conditions of study at the University.

Keywords: adaptation, adaptation, adaptation, student, educational activity, educational motive,

Kirish. Oliy o'quv yurtlarida talabalarni o'qitishning samaradorligi va sifati har tomonlama va yaxlit holda baholanadi. Bugungi kunda bilim va ko'nikmalar bilan bir qatorda, shaxsning kasbiy fazilatlari, shaxsning o'ziga xos xususiyatlari, bilimlarni mustaqil ravishda va ijodiy ravishda egallash va qo'llash qobiliyati kasbiy va pedagogik tayyorgarlikning sifat mezonidir. Bu shuni ko'rsatadiki, pedagogik universitetdagi o'quv jarayoni nafaqat talabalarning bilim sohasini rivojlantirishga, balki ularning bilim faoliyati, mustaqilligini rivojlantirishga, o'z-o'zini tarbiyalash usullarini mohirona egallashga, kasbiy pedagogik faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan shaxsiy fazilatlarni shakllantirish va takomillashtirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Talabalarni o'quv va kasbiy faoliyatga moslashtirish muammosining dolzarbligi universitetda o'qish davrida professionallik asoslari qo'yilganligi, o'zgaruvchan sharoitlarda uzluksiz o'z-o'zini o'qitish zarurati va tayyorgarligi shakllanganligi bilan izohlanadi. Shu munosabat bilan, bilimlarni o'zlashtirish jarayonida faol ishtirok etayotgan o'quvchilarni o'qitishning boshlang'ich bosqichlaridan boshlab ta'lim va kasbiy faoliyat natijalari shaxsning haqiqiy mulkiga aylanishini bilish juda muhimdir. Talabalarni oliy ta'lim sharoitlariga moslashtirish muammosi hozirgi kunda oliy ta'lim pedagogikasi va didaktikasida o'rganilayotgan muhim vazifalardan biridir. Bundan tashqari, talabalarni universitetlarga moslashtirish jarayonining o'ziga

xosligi o'rt va oliy o'quv yurtlarida o'qitish usullarining farqiga og'liq. Masalan, birinchi kurs talabalari universitetda dasturni muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan qobiliyat va qobiliyatlarga ega emaslar. Buni tirishqoqlik bilan qoplashga urinishlar har doim ham muvaffaqiyatga olib kelmaydi. Talaba yangi o'quv talablariga moslashishi uchun ko'p vaqt talab etiladi. Bu ko'pincha maktabda va universitetda bir odamga dars berishda, ayniqsa, uning natijalarida sezilarli farqlarga olib keladi. Bundan tashqari, o'rt va oliy ma'lumot o'rtasidagi zaif uzluksizlik, universitetda o'quv jarayonini metodikasi va tashkil etishning o'ziga xosligi, ma'lumotlarning katta miqdori, mustaqil ish qobiliyatining etishmasligi katta hissiy stressni keltirib chiqaradi, bu ko'pincha kelajakdagi kasbni tanlashda umidsizlikka olib keladi [2]. Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, mualliflar Lysenko RB, Rzhavskiy EA, Nikiforova MP Universitetning turli texnik mutaxassisliklari talabalari o'rtasida tadqiqotlar o'tkazildi. Quyida fizika va ekologiya bo'yicha ikkinchi mutaxassisliklar o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalari keltirilgan. 2-kurs talabalari tanlab olindi, chunki maktabdan universitetga o'tish davrida moslashuv jarayoni ularda bo'lgan va shu bilan birga u bilan bog'liq bo'lgan qiyinchiliklar ham unutilmagan. Olingan natijalar tahlili shundan kelib chiqadiki, talabalar gumanitar fanlarning universitetda moslashish uchun ahamiyatini bir xil baholadilar (bu guruh ikkala mutaxassislik bo'yicha o'rtacha hisoblangan). Shu bilan birga, iqtisodiy fanlar va psixologiya, sotsiologiya kabi fanlar guruhlarini baholashda bir oz og'ishlar mavjud. Shu bilan birga, «Fizika» mutaxassisligi talabalarining fikriga ko'ra, 4-guruh psixologiyasi, sotsiologiyasi talabalarga universitetda tez moslashishga yordam beradi, iqtisodiy fanlar ular tomonidan eng kam ta'sirchan omil sifatida baholandi. Ekologiya» mutaxassisligi talabalari psixologiya, sotsiologiya kabi fanlar guruhining muhimligini ta'kidladilar, ammo bu omil ular tomonidan eng muhim deb tan olinmadi, iqtisodiy fanlar ham ular tomonidan ahamiyatsiz omillardan biri sifatida baholandi. Eng katta farq umumiy ilmiy fanlar va maxsus fanlar guruhlarini baholashda kuzatildi. Diagrammalardan ko'rinib turibdiki, talabalar fiziklari tomonidan umumiy ilmiy fanlar eng muhim omillardan biri sifatida tan olingan (ushbu fanlar guruhi ikkinchi o'rinda edi), atrof-muhit talabalari esa bu talabaning universitetga erta moslashishi uchun eng kam ahamiyatga ega bo'lgan omil deb hisoblashadi. Maxsus fanlarga kelsak, ekologlar ularni tezroq moslashish uchun eng muhim guruh deb bilishadi, fiziklar esa bu fanlarni, aksincha, eng muhim omillardan biri deb bilishadi. Ushbu tadqiqot nafaqat universitet o'qituvchilari, balki maktab o'qituvchilari uchun ham qiziqarli bo'lishi mumkin va ta'lim sifatini boshqarish jarayonida amaliy foydalanish maqsadida davom ettirilishi mumkin. Talabalarni o'quv va kasbiy faoliyatga moslashtirish muammosi hali maxsus o'rganish mavzusiga aylanmagan, garchi amaliyot shuni ko'rsatadiki, talabalarining katta qismi universitetni tugatgandan so'ng sezilarli tanaffusdan keyin (2 yildan ortiq - OZO talabalarining 50,4%). o'quv va kasbiy faoliyatning yangi usullarini tashkil etish va o'zlashtirishda qiyinchiliklar. Bu o'quv va kasbiy faoliyat natijalaridan qoniqmaslik, kasb tanlashning to'g'riligiga shubha tug'diradi. Shu munosabat bilan talabalarni o'qitish jarayonida yuzaga keladigan qarama-qarshiliklarni hal qilish zarurati mavjud: Ijtimoiy-pedagogik tabiat: bir tomondan, ta'lim va kasbiy faoliyat ko'nikmalariga ega bo'lgan yuqori malakali mutaxassislariga Rossiya jamiyatining ortib borayotgan ehtiyojlari o'rtasida, ikkinchi tomondan, uni tashkil etishda ta'lim muassasalarining potentsial imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmagan; Ilmiy va pedagogik tabiat: bir tomondan, o'quv va kasbiy faoliyat muammolariga bag'ishlangan juda ko'p tadqiqotlar mavjudligi o'rtasida, ikkinchi tomondan, o'quvchilarning o'quv va kasbiy faoliyatga moslashishi muammosining nazariy jihatdan etarli darajada ishlab chiqilmaganligi; Ilmiy va uslubiy tabiati: bir tomondan, bo'lg'usi mutaxassislarni tayyorlash sifatiga qo'yiladigan talablar o'rtasida, ikkinchi tomondan, talabalarni o'quv va kasbiy faoliyatga moslashtirish jarayonini etarli darajada asosli va uslubiy qo'llab-quvvatlamasligi. Ijtimoiy-pedagogik va psixologik talablar va o'quvchilarning o'quv va kasbiy faoliyatga moslashuv xususiyatlarini o'rganish va izlash natijasida quyidagi xulosalar chiqarishimiz mumkin edi:

O'quvchilarning o'quv va kasbiy faoliyatga moslashuvi tarkibi uchta bog'liq omillarni o'z ichiga oladi: moslashuvchan ehtiyoj, moslashuvchan vaziyat va moslashuvchanlik. Talabalarining o'quv va kasbiy faoliyatga moslashish dinamikasi mos keladi, chunki rivojlanish intuitiv darajadan ijodiy darajaga ko'tariladi; O'quvchilarni o'quv va kasbiy faoliyatga moslashtirish ob'ektning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'sirini ta'minlaydi; Shaxsiyatning yangi xususiyatlarini shakllantirish; kasbiy identifikatsiya va hk.; Yangi ijtimoiy maqomni shakllantirish, yangi ijtimoiy rollarni ishlab chiqish, yangi qadriyatlarni egallash, kasbiy faoliyat an'analarning ahamiyatini tushunishni o'z ichiga oladi. O'quvchilarni o'quv va kasbiy faoliyatga moslashtirish - bu kelajakda faoliyat ko'rsatadigan mutaxassisning ijtimoiy, kasbiy,

psixofiziologik o'sishining boshlang'ich bosqichi bo'lib, u erda o'zini o'zi amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Universitet talabalarini o'quv va kasbiy faoliyatga moslashtirish jarayoni, shu tariqa, qarama-qarshi tomonlarning dialektik birligi vazifasini bajaradi: shaxsni atrof-muhitga moslashishi va ushbu muhitni faol ravishda o'zgartirish. Bundan tashqari, har ikkala tomon ham bir-birisiz mavjud emas va inson o'zining moslashishi mumkin bo'lgan muhit tomonidan rivojlanishning yagona jarayonining ifodasi sifatida yig'ilgan holda xizmat qiladi. Shuning uchun moslashuv jarayoni shaxsning o'ziga xos ijtimoiy-psixologik holati sifatida shaxsning faoliyatida ro'y beradi [3, 9-bet]. Boshqa tomondan, ajralib turadigan xususiyatlar kasb-hunar ta'limi muammolarini aktuallashtiradi, turli vaziyatlardagi ishlarga misollar keltiradi, vaziyatga oid o'zarotajribani umumlashtirishga imkon beradi va shaxslararo munosabatlar tizimiga bilvosita ta'sir qiladi

Xulosa qilib aytganda, talabalarni oliy ta'limda o'qish sharoitlariga moslashtirish muammosi hozirgi kunda oliy ta'lim pedagogikasi va didaktikasida o'rganilayotgan muhim vazifalardan biridir [1]. Kasbiy ta'limning zamonaviy tizimi nafaqat ixtisoslashgan bilimlarni uzatishga, balki kelajakdagi mutaxassisni ma'lum bir madaniyatning vakili va tashuvchisi sifatida rivojlantirishga xizmat qiladi, bu bilim, ko'nikma, shuningdek, ma'lum bir dunyoqarash, nuqtai nazar va qadriyatlar va kasbiy xulq atvorning kombinatsiyasi bilan ajralib turadi. Moslashish muammosining ilmiy va amaliy dolzarbligi zamonaviy jamiyat insonning jismoniy va ruhiy salomatligini saqlash va yaxshilash, ularning intellektual salohiyatini oshirishdan manfaatdor ekanligidir. Shu sababli, turli darajadagi turli xil sanoat va ijtimoiy sharoitlarda insonning moslashish mexanizmlari va shakllarini o'rganish hozirgi kunda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Andreeva D.A. O ponyatii adaptatsiya. Issledovanie adaptatsii studentov k usloviyam ucheby v vuze // Chelovek i obshchestvo: Uch. zapiski XIII. - L.: LGU, 1993, s. 62-69
2. Fyodorova Ye.Ye. Adaptatsiya studentov VUZov k uchebno-professionalnoy deyatelnosti. – Magnitogorsk, 2007 - 13.00.0
3. Bojovich L. I. Shaxsni shakllantirish muammosi /L. I. Bojovich; ed. D. Feldshteyn. - M.: Mezhdunar. ped. akademiya, 1995.- 212 b. - (Tanlangan psixologik ishlar).
4. .G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. 1-2-kitob. T.: 2002 y.
5. G'oziyev E. G'. O'quvchilarning o'quv faoliyatini boshqarish. – Toshkent: O'qituvchi, 1988. – 104 b.
6. Андреева Г.М. Социальная психология. М. 2004. 290 с
7. Реан А.А. К проблеме социальной адаптации личности // Вестник СПб. ун-та. – Сер. 6.
8. А.А. Налчаджян. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии - 2-е издание. Москва : ООО «Эксмо», 2009.